

MÜTAREKE DÖNEMİNDEKİ SİYASAL AKIMLARIN TÜRK BASININA YANSIMALARI

Mustafa ÖZDEMİR*

Özet

Mondros Ateşkes Antlaşması, I. Dünya Savaşı'na hazırlıksız giren Osmanlı İmparatorluğu için savaşın sonu anlamını taşıyordu. Ateşkes; sadece savaşı bitirmekle kalmamış, bütün bir imparatorluğun yok olmasına neden olmuştur.

Ateşkesin imzalanması ile birlikte, Türkiye'nin bağımsızlığı için çeşitli yol arayışları başlamıştır. Türk siyasi hayatında önemli yol arayışlarının yaşandığı bu dönemde basın yayın organları da siyasi atmosferin değişiminde önemli roller oynamıştır. Özellikle savaşın getirdiği yıkım nedeniyle basında Türkiye'nin savaşa girişinde önemli etkileri bulunan İttihatçı kadroya karşı büyük bir öfke bulunmaktaydı. Bu öfke özellikle Hürriyet ve İtilaf Partisi tarafından desteklenen basın organlarında göze çarpmakta ve İtilaf Devletleri ile savaş sırasında kopan ilişkilerin yeniden kurulabilmesi yolunda bu basın organlarının çeşitli girişimlerde buldukları görülmektedir.

Savaşın bitimi ve mütarekenin imzalanması genellikle Türk basını tarafından olumlu karşılandı. Ancak süreç içerisinde İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan güçlerinin yaptıkları haksız uygulamalar ve gerçek dışı nedenlere dayalı oluşan işgaller toplumun yönlendirici gücü olan Türk basınına farklı kurtuluş çareleri atamaya itmiştir. Bazı gazetelerin kurtuluş çaresini İngiltere'nin himayesine girmekte buldukları, bir kısmının ise ABD mandasının oluşturulması sonucunda Türk topraklarının bütünlüğünün korunacağını savdukları anlaşılmaktadır. Ancak bu üretilen bu çözüm yöntemleri İngiltere'nin Osmanlı egemenlik alanlarını parçalama siyaseti izlemesi, ABD'nin ise Türkiye'de oluşturulması istenilen manda yönetimi fikrine sıcak bakmaması nedeniyle başarısız oldular ve giderek bu düşüncelerin yerini tam bağımsızlık anlayışının egemen olduğu görüldü.

Anahtar Kelimeler: Türk Basını, İttihat ve Terakki, İngiliz Himayesi, ABD Mandası, Tam Bağımsızlık.

Abstract

Mondros Armistice stood for the end of the World War I for the Ottoman Empire, who attended the war without sufficient preparations. The Armistice not only put an end to the war, but also lead to the destruction of the whole empire.

As soon as the armistice was signed, quests for different remedies for the independence of Turkey emerged. In this period, when significant quests took place, media organs played a key role in the change of the political atmosphere. Particularly, due to the devasta-

* Dr. Okutman; Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.

tion of the war, there was a huge rage against the staff on the favor of the Union and Progress Party, who had an important influence on the participation of Turkey to the war. This rage could notably be observed in media, supported by the Liberty and Entente Party, and it was clearly seen that those media organs were making efforts to reconstruct the relations with the Allied states, which tore off during the war.

The end of the war and signing the armistice were mainly welcomed warmly by the Turkish press. However; the unfair practices of the British, French, Italian and Greek powers during the process and the occupations based on unjustified reasons drove the Turkish press, who had a routing force on the society, to seek for different remedies for freedom. Some newspapers found the remedy as to refuge under the British protection, while some argued that the unity of the Turkish territories could be maintained after formation of the American mandate. Yet, those remedies were proven to be a failure since Britain followed a policy to split the Ottoman sovereignty area and the USA abstained from a mandate administration in Turkey, and therefore progressively, the understanding of full independence replaced these ideas.

Key Words: *Turkish Pres, İttihat ve Terakki, British Protection, American Mandate, Full Independence.*

Giriş

30 Ekim 1918 tarihinde yapılan Mondros Silah Bırakışması Osmanlı Devleti adına I. Dünya Savaşı'nı sonuçlandırdı. Savaşın sonuçlanması ile birlikte Osmanlı kamuoyunda iki temel düşünce belirdi. Bunlardan ilki İttihat ve Terakki düşmanlığı, diğeri de İngiltere ve Fransa ile bozulan ilişkilerin yeniden düzenlenmesiydi. İttihat ve Terakki düşmanlığını politika haline getiren Hürriyet ve İtilaf Partisi yanlıları bu süreçte İngiliz yanlısı bir siyaset takip etmişlerdir. Bu görüşleri özellikle Paris Barış Konferansı'nda ortaya atılan manda ve himaye fikirlerinin etkisi ile Osmanlı Devleti'nin İngiltere'nin himayesi altına girmesi şekline dönüşmüştür. Öte yandan bazı eski İttihatçılar da 5 Ocak 1918 tarihinde ABD başkanı Wilson'un belirlediği ilkelerden etkilenerek Türkiye'nin tamamına yönelik bir Amerikan mandası oluşturulması fikrini desteklemişler ve bu konuda çalışmalarda bulunmuşlardır.

Makalemizin konusu Mütareke Dönemi boyunca Türk siyasal hayatında batılı devletler tarafından ortaya konulmuş olan ilkelerin etkileri ve Osmanlı Devleti'nin kurtuluşuna yönelik basın yayın organlarında üretilen çözüm yollarıdır. İncelenen dönem 30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı Devleti'nin Mondros Ateşkesi'ni imzalaması ile başlamakta, Paris Barış Konferansı ve bu konferansın Osmanlı ülkesindeki ilk uygulaması olan İzmir'in Yunanistan tarafından işgaline kadar sürmektedir.

Kitle iletişim araçları içerisinde yer alan gazeteler halkı kendi görüşleri doğrultusunda fikir üretmeye yönlendirmektedir¹. Basın organları yönetilenler ile yönetenler arasında daima bir iletişim ve denetleme organı olagelmıştır. Devletlerin yönetim şekillerine bağlı olarak basının işlevi ve rolü de değişkenlik göstermiştir. Mutlakiyetle yönetilen devletlerde basının hükümdar veya hükümeti eleştirisi yasaklanmış, yasağı çiğneyen yazılı unsurlarda kapatmaya varan cezalara çarptırılmışlardır. Totaliter yönetimlerde ise basın organları iktidarın hizmetinde

1 Duygu Sezer, *Kamuoyu ve Dış Politika*, Ankara, 1972, s.31.

bir araç olarak kabul edilmiş, kamuoyunu iktidarın siyaset çizgisi çerçevesinde yönlendirmiştir².

Osmanlı Devleti'nde basın özgürlüğünün ilk kez savunulması Tanzimat dönemine denk gelmektedir. Gerçi o dönemde Osmanlı basını olarak nitelendirilebilecek tek yayının Takvim-i Vekai olmasına rağmen devam eden süreçte basın yayın faaliyetlerinin giderek gelişmesinin önü açılmış oldu.

Basın ile ilgili ilk Osmanlı düzenlemesi Fransız basın yasası örnek alınarak hazırlanmış olan 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi'dir. Bu nizamname ile birlikte Osmanlı sınırları içerisinde gazete ve dergi çıkartmak ruhsat alma koşuluna bağlandı. Basın yayın organları içinde devletin iç güvenliğini bozan bir suçun işlenmesini kışkırtanlar, padişah ve hanedan üyeleri hakkında uygunsuz sözler kullananlar, vekiller, müttefik devletlerin hükümdarları, yabancı devletlerin temsilcileri aleyhinde yazılar yazanlar hakkında bir aydan tamamen kapatmaya varan cezaların getirileceği belirtildi. Ayrıca Nizamnameye göre yurt dışında basılmış olup Osmanlı Devleti aleyhine yazılar içeren yayınların da ülke sınırları içerisine sokulması yasaklanmıştı³.

1867 yılında Sadrazam Ali Paşa tarafından süreli yayınların suç teşkil olarak nitelendirilecek bir durumda idari makamca cezalandırılmasını öngören Âli Kararname ilan edildi. Bu kararnamenin yayını ile basın ve yayın organlarına büyük bir sınırlama getirildi, pek çok gazete kapatıldı yada tatil edildi. Bunun yanında devlet görevlisi durumunda olan pek çok gazeteci de İstanbul'dan uzak bölgelere tayin edilerek gazetecilik yapmaları engellenmeye çalışıldı⁴.

Kitle iletişim araçlarını kendi kontrolleri altına alan iktidar ve güç sahibi unsurlar, kendi düşünce ve uygulamalarına karşı gelen yazılı ve görsel basına karşı da etkili bir silah olarak sansürü geliştirmişlerdi. Osmanlı basını da dönem dönem sansürün baskısını yoğun bir şekilde üzerinde hissetmiştir. Basına yönelik etkili ilk sansür uygulaması İstibdat döneminde yaşanmıştır. 1878 yılında gazete ve dergileri denetlemek ve gerektiğinde sansür uygulamak amacıyla Dahiliye Nezareti'ne bağlı olarak Matbuat-ı Dahiliye Müdürlüğü içinde bir kurul oluşturuldu. Kurul tarafından başlangıçta siyasi içerikli olmayan yayınların sansürden geçirilmesi söz konusu değilken 1882 sonrasında bu tip yayınlar da sansür kapsamına alındı ve ülkede yayın yapan her türlü gazete ve dergilerde hürriyet, bağımsızlık, eşitlik benzeri fikirlerin yer alması engellendi. 1901'den sonra da ülkede yeni gazete ve dergilerin çıkarılmasına izin verilmedi⁵. Bu baskının Meşrutiyet'in ikinci kez ilan edildiği tarih olan 1908 de kısa süreliğine sona ermesine rağmen 31 Mart Olayı ve sonraki dönemde İttihat ve Terakki'nin iktidarını sağlamlaştırmasıyla basına yönelik baskı arttı. Bu süreçte basın iktidar-muhalefet çekişmesinde önemli bir silah vazifesi gördü. İttihat ve Terakki karşıtlarını destekleyen bir çok gazete ve dergi İttihatçı iktidarlar tarafından kapatıldı⁶.

2 Kayıhan İçel, *Kitle Haberleşme Hukuku*, İstanbul, 1998, s.23.

3 Orhan Koloğlu, "Osmanlılarda Basın ve Kamuoyu", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul, 1994, s.185.

4 A.D. Jelyakov, *Türkiye'nin Sosyo-Politik ve Kültürel Hayatında Basın: 1729-1908 Yılları*, İstanbul, 1979, s.63.

5 Aykut Kabacalı, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Sansür", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.3, s.612, İstanbul, 1985.

6 Nevin Ünal Özkorkut, "Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti'ndeki Görünümü", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.51, S.3, Ankara, 2002.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesi ve savaşın sonuçlanması süresi boyunca da basına yönelik sansür uygulaması devam etmiştir. Bu dönemde uğranılan bazı askeri başarısızlıkların basında yer alması engellenmiş ve böylece kamuoyunun askeri gelişmeler hakkında bilgilendirilmesinin önüne geçilmiştir. Mondros Ateşkesi sırasında kısa süreliğine kaldırılan sansür, kısa bir süre sonra gerçekleşen işgaller üzerine yeniden başlamıştır. Önceleri İstanbul'daki İşgal Kuvvetleri Komiserliği'ne bağlı bir idare "*Altıncı Daire*" tarafından gerçekleştirilen sansür, sonradan değişen İstanbul hükümetleri tarafından da uygulanmıştır⁷.

İkinci Tevfik Paşa Hükümeti döneminde (13 Ocak - 3 Mart 1919) çıkarılan 5.2.1335 tarihli ve 3467 numaralı kararname ile idare-i örfiyye⁸ uygulanan bölgelerde her türlü gazete, kitap ve yazılı neşriyatın basılmadan önce sansür heyetlerinin incelemelerine tabi tutulması zorunlu hale getirilmiştir⁹. Bu durumdan Türk basını oldukça önemli ölçüde etkilenmiş, bağımsızlık yanlısı ve başlayan Milli Mücadele'ye sempati ile yaklaştıkları halde birçok gazete ve dergi 1919-1921 yılları arasında Mustafa Kemal Paşa, Kuvay-ı Milliye, Milli Mücadele ve Türkiye Büyük Millet Meclisi konularında yazılar ve makaleler yayınlamamışlardır¹⁰.

Bu durum karşısında sansüre uğrayan bağımsızlık yanlısı gazeteler, sansür kurulu tarafından çıkarılan satır yâda sütunların yerine bir yazı koymayıp boş bırakarak üzerlerindeki baskıya tepki göstermişler ve tepkilerine de görsel olarak halkın dikkatini çekmeye çalışmışlardır. Hükümet tarafından kapatılan gazeteler, ya başka bir isim altında çıkmış, ya da bir diğer gazete ile birleşmişlerdir¹¹.

Türk basınının haber alma kaynaklarına bakıldığında dışarıdan haber alma konusunda İstanbul gazetelerinin Anadolu gazetelerine göre daha şanslı oldukları görülmektedir. Çünkü bu gazetelerin haber ajansları ile bağlantılar kurabilme, yetişmiş elemanlara sahip bulunma, dış ülkelere muhabir gönderebilme gibi olanakları bulunmaktaydı. Özellikle II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte İstanbul'da bürolar oluşturup faaliyetlerde bulunan Avrupa merkezli haber ajanslarının bu haber alma konusunda önemli rolleri bulunmaktaydı. Ayrıca İstanbul'a mütarekeden sonra sıklıkla gelmekte olan yabancı gazete ve dergilerin de İstanbul basını için önemli bir kaynak teşkil ettiği düşünülmelidir.

Anadolu basınının haber alma kaynakları ise şu şekilde sıralanabilir;

1 - Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiye'si tarafından İstanbul, Zonguldak, İnebolu, Antalya, İzmit, Adana, Kars, Trabzon ve Aydın'da (Kuşadası ve Söke) kurulan istihbarat şubeleri ile bu bölgelerdeki ajanlardan alınan haberler.

2 - Avrupa telsiz istasyonlarından, askeri telsiz istasyonu aracılığı ile elde edilen dış haberler.

3 - Yabancı gazete ve dergilerde çıkan haberler.

7 Cevdet Kudret, "Birkaç Örnek ile Mütareke Dönemi Sansürü", *Tarih ve Toplum*, C.IX, S.53, 1988, s.42.

8 Sıkıyönetim.

9 Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918 - 8 Eylül 1922)*, Ankara, 1989, s.11.

10 Yücel Özkaya, "Milli Mücadele Başlangıcında Basın ve Mustafa Kemal Paşa'nın Basınla İlişkileri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.I, S.3, 1985, s.873.

11 Örneğin: Vakıf gazetesi kapatıldıktan sonra Muvakkat adıyla çıkmış, Peyam ile Sabah gazeteleri birleşerek Peyam-ı Sabah ismiyle yayınlanmaya başlamıştır.

4 - Türkiye’de çıkmakta olan Fransızca, İngilizce, Rumca, Ermenice gazeteler ve dergilerden yapılan çevirilerle elde edilen haberler.

Mütareke Dönemi’ndeki gazetelerden pek azı haftalık olarak çıkmakta, çoğunluğu haftada bir kaç kez veya günlük olarak yayınlanmaktaydı¹².

Mütareke Dönemi basını gerek yayınladıkları şehirlere gerek Anadolu hareketine ve batıya yönelik düşüncelerine göre şu şekilde gruplandırılabilir;

A - İstanbul Basını: İstanbul basını içinde yer alan Akşam, Dergâh, Hadisat, İkdam, İleri, İstiklal, Memleket, Minber, Selamet, Söz, Tasvir-i Efkâr, Türk Dünyası, Yenigün ve Vakit gazeteleri ile Büyük Mecmua, Güler yüz, Sebilürreşat, Servet-i Fünun dergileri Milli Mücadele yanlısı bir tutum izlemiştir. Buna karşılık Alemdar, Hukuk-u Beşer, İfham, Matin, Sabah, Serbesti, Tarik, Tan, Yeni Gazete, Yeni İstanbul gazeteleri ile Aydede, Ümit dergileri Milli mücadele karşısı bir siyaset izleyip İngiliz, Fransız ve ABD korumacılığını savunmuşlardır¹³.

B - İzmir Basını: İzmir basını içinde yer alan Ahenk, Anadolu, Duygu, Hukuk-u Beşer, Köylü gazeteleri Milli Mücadele yanlısı bir siyaset takip ederek İzmir’in Türklüğünü savunmuşlardır. Buna karşılık İslahat, Müsavat gazeteleri ise özellikle bölgeye yönelik Yunan işgalinden sonra işgalin haklılığını savunur bir siyaset takip etmişlerdir¹⁴.

C - Anadolu Basını: Adana, Işık, İstikbal, Köy Hocası, Menteşe, Ses, Zafer gazeteleri Mondros Mütarekesi sonrasında gerçekleşen işgalleri reddeder bir siyaset takip ederek süreç içerisinde başlayan Milli Mücadele’ye çıkardıkları çeşitli yazılarla destek vermişlerdir¹⁵.

1. Mondros Mütarekesi’nin İmzalanması

1.1. Mütareke’nin İmzalanmasına Basının Yaklaşımı

Osmanlı Devleti için 1 Kasım 1914’de başlayan I. Dünya Savaşı, 1918 yılına gelindiğinde kötü sonuçlar doğurmaya başlamıştı. 19 Eylül 1918’de Filistin’de başlayan İngiliz taarruzu kısa sürede Suriye’ye yayıldı ve Halep’in İngiliz egemenliğine geçmesi ile sonuçlandı. İngiliz taarruzu ancak Halep’in kuzeyinde Mustafa Kemal’in komutasındaki Yıldırım orduları Grubu tarafından durdurulabilmiştir. Diğer yandan Irak’ta gerçekleşen İngiliz taarruzu sonucunda Bağdat kaybedilmiş, Musul da İngiliz tehdidi altına girmiştir. Bu arada Eylül ortalarında başlayan İtilaf taarruzu sonucunda Bulgarların tuttuğu Makedonya cephesinin çökmesi üzerine 29 Eylül 1918 tarihinde yapılan Selanik Ateşkesi ile Bulgaristan savaştan çekildi. Böylece hem Osmanlı Devleti’nin müttefikleriyle kara yolu

12 İzzet Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, T.T.K. yay., Ankara, 1989, s.XVI.

13 Fuat Süreyya Oral, *Türk Basın Tarihi*, Ankara, 1968, s.225; Fethi Tevetoğlu, “Atatürk’le Okyar’ın Çıkardıkları Gazete: Minber”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.V, S.13, 1988, s.184; İzzet Öztoprak, *a.g.e.*, s.XV.

14 Nail Moralı, *Mütareke’de İzmir Olayları*, Ankara, 1973, s.85; Zeki Arıkan, *a.g.e.*, s.9.

15 Server R. İskit, “Milli Mücadele’de Anadolu Gazeteleri”, *Tarih Konuşuyor*, C.V, S.26, 1966, s.2116; Ömer Sami Coşar, *Milli Mücadele Basını*, İstanbul, 1964, s.228; Bayram Bayraktar, “Mütareke’de Ses Gazetesi”, *Tarih ve Toplum*, C.XVI, S.93İ 1991, s.52; Ali Birinci, “Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nı Destekleyen Matbuat”, *Tarih ve Toplum*, C.VIII, S.42, 1987, s.9.

bağlantısı kopmuş, hem de Osmanlı başkenti batıdan gelebilecek bir istila tehlikesine açılmış oluyordu¹⁶. İtilaf askeri güçleri bu gelişmenin sonucunda Trakya'da 7 tümenlik bir kuvvet oluşturarak İstanbul ve Boğazlara yönelik bir saldırı hazırlığına giriştiler. İstanbul'da ise bu sırada 1918 Şubat ayında sadrazamlığa gelen Talat Paşa kabinesi istifa etmiş, yerine 14 Ekim 1918 tarihinde Ahmet İzzet Paşa Kabinesi kurulmuştu¹⁷.

İzzet Paşa Kabinesi ilk olarak İspanya aracılığı ile ABD başkanı Wilson'a mütareke talebinde bulundu¹⁸. Bu talep sonucunda ABD'nin Ortadoğu siyasetinde daha aktif hale gelmesinden çekinen İngiltere derhal harekete geçerek Doğu Akdeniz Kraliyet Donanma komutanı olan Amiral Galthrope'yi mütareke konusunda tam yetkili olarak görevlendirdi¹⁹. Görüşmelerde Osmanlı Devleti'ni ise Bahriye Nazırı Rauf (Orbay) Bey'in temsil etmesi kararlaştırıldı. Mütareke görüşmeleri'ne katılacak Rauf Bey'e Sadrazam İzzet Paşa 17 Ekim 1918'de Türkiye'nin İngiltere ile dost olmak ve "protection"²⁰ kazanmak istediğini bildirmiş ve bu isteğin görüşmelerde Amiral Galthrope'a iletilmesini istemişti²¹.

27 Ekim 1918'de Limni Adası'nın Mondros limanındaki Agamemnon zırhlısında başlayan ateşkes görüşmeleri 30 Ekim 1918 tarihinde mütarekenin imzalanmasıyla sonuçlanmıştır²². Mütarekename 30 Ekim 1918'de Osmanlı Mebusan ve Âyan Meclislerince onaylanmıştır²³.

Mondros'tan İstanbul'a gelen Hüseyin Rauf Bey basına verdiği demeçte imzalanan mütarekeyle devletin bağımsızlığının, saltanatın hukukunun korunduğu, mütarekenin galip ile mağlup arasında yapılmadığını, savaş haline son vermek isteyen iki denk kuvvet arasında savaş haline son verme niteliği taşıdığını belirtmiştir²⁴. Padişah VI. Mehmet Vahidettin'de mütarekeyi olumlu karşılamış ve İtilaf Devletleri'ne hoş görünebilmek için savaşı Osmanlı Devleti adına idare edenleri cezalandırmak ve savaş sırasında yapılanları onaylamadığını ispat etmek gibi amaçları kendinde taşımıştır. Ona göre İngilizlere boyun eğilmeli, "ne verseler ona şakir, ne kılsalar ona şad" etmeliydik²⁵.

Osmanlı basınının mütarekeye yaklaşımı farklılıklar göstermiştir. Zaman gazetesinde 30 Teşrinievvel 1334 tarihli olarak çıkan "Düşman Dostluğu" adlı makalede bazı askeri mevkiilerin işgalinin ve İtilaf Devletleri'nin denetimi altına girmemizin milli "izzet-i nefis"imize dokunacağı ancak bu durumun geçici olduğu, kalıcı barışın yapılmasıyla egemenlik ve bağımsızlığımıza kavuşacağımız belirtilmiştir²⁶. Yenigün gazetesinde bir gün sonra çıkan "Mütareke Muvacehesinde" isimli makaleye göre yapacağımız barışın Wilson İlkeleri'ne dayanacağını, bizim de bu ilkelerin ülke-

16 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, C.I, Ankara, 1998, s.17.

17 A.g.e., s.142.

18 Enver Ziya Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.9, Ankara, 1996, s.557.

19 Cemal Kutay, "Birinci Dünya Savaşı'ndan Çıkışımızın Hatıraları", *Tarih Konuşuyor*, C.VI, S.45, 1967, s.34.

20 Himaye.

21 Gotthard Jaeschke, "Mondros'a Giden Yol", *Belleten*, C.XXVIII, S.109, 1964, s.146.

22 Karal, a.g.e., s.559.

23 Yılmaz Altuğ, *Türk Devrim Tarihi Dersleri (1919-1938)*, İstanbul, 1975, s.48.

24 Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, C.I, Ankara, 1991, s.69.

25 Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul, 1980, s.146.

26 "Düşman Dostluğu", *Zaman*, 30 Ekim 1334.

mizde tam olarak uygulanmasını sağlamak için mütareke ile kalıcı barış arasındaki süreyi iyi değerlendirmemiz gerektiği belirtilmiştir²⁷.

Anadolu gazetesi ise 1 Teşrinisani tarihinde çıkan sayısında yer alan “*Şerait-i Mütareke Karşısında*” isimli makalede mütareke şartlarının ağır olduğunu ancak Bulgarların razı oldukları derecede kötü olmadığını ortaya koymuş, bunun nedeni olarak da ordunun ve milletin dört senedir harikalar yaratmasına bağlamıştır. Aynı makalede şu anda gerekli olanın sakince barışa hazırlanmak olduğu belirtilerek millete şu güvenceyi vermiştir : “*Bu gün kuvvetten düşen bir hükümet felaketlerden ders alabilen efrad-ı milletin azmiyle yeniden iktisab-ı kuvvet, ihraz-ı şan etmeye namzettir*”²⁸. Hadisat gazetesinin aynı günkü sayısında yer alan “*Avrupalılara Karşı Vaziyetimiz*” başlıklı makalede Avrupalılarca Türklerin sevilmediği, “*Türkler seilmeye layık değildir*” ön yargısıyla yaklaşıldığı, bizim de barışa hazırlanırken bu noktayı göz önünde tutmamız gerektiği uyarısında bulunuluyor. Yaptığımız her türlü çalışmayı bu kanıyı yok etmek amacıyla yapmamız gerektiğini belirterek düşmanın şartlarının hafifletileceği ümidinde olmamız gerektiği ileri sürülmüştür²⁹.

Sabah gazetesinde aynı gün çıkan Ali Kemal’in “*Türklerin Günahı Nedir?*” başlıklı makalesinde ise mütareke şartlarının devletimizi bir emirlik derecesine indirdiğinden söz edilerek Avrupa’nın bize yardım etmesi gerektiği çünkü Türk milletinin asırlardır baskı altında ezilmiş olmasından dolayı dünya milletlerinin en mağdurlarından biri olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca birkaç kişinin Almanya ile ilişkiye girerek “*memleketi satmalarının*” cezasını padişahından en küçük ferdine kadar çektiği belirtilmiş, bu duruma neden olan suçluların cezalandırılması ancak Türklere de insaf edilmesi batılı devletlerden istenmiştir³⁰. Bu görüşü destekleyen Köylü gazetesi de ertesi gün çıkan “*Harp Bitti*” başlıklı makalesinde Bulgaristan’a göre daha hafif şartlı bir ateşkes imzalanmasına yardımcı olduğu için İngiltere’ye teşekkür edilmekte ve bundan sonra yapılması gerekenler şöyle belirtilmektedir : “*Bundan sonra iş ve gücümüz yalnız hükümetimizi bilim gereği ve adalete göre oluşturulmakla beraber onun temsil edeceği kesin huzur ve emniyet altında ancak ziraat, sanayi, ticaret, kültür ve fen ile uğraşmak olacak, olmalıdır. Buna çaba gösterildiği takdirde çeyrek yüzyılda kalkınmamız mümkün görülmektedir*”³¹. Genel olarak Osmanlı basınıının farklı kesimlerinin mütarekeye yönelik tutumu iyimserdir ve mütarekenamenin hükümleri tam olarak algılanamamaktadır. Mütareke şartları hafif olarak kabul görmekte ve Wilson İlkeleri’ne göre istiklâl ve egemenliğimizin İtilaf Devletleri’nce sağlanacağı ümit edilmektedir.

1.2. Mütarekenin Uygulanması ve Basının Yaklaşımı

Mondros Bırakışması sonrasında görülen işgallere karşı basın genelde işgallerin yapılma nedenleri ve içeriği hakkında yeterli bilgiye sahip değildir. Anadolu gazetesinde 16 Teşrinisani tarihinde çıkan “*Amiral Galthrope’nin Teminatı*” isimli makalede Osmanlı Devleti’nin necip bir milletin temsilcisi olan Amiral Galthrope’nin verdiği

27 “Mütareke Muvacehesinde”, *Yeniğün*, 31 Ekim 1334.

28 “Şerait-i Mütareke Karşısında”, *Anadolu*, 1 Kasım 1334.

29 “Avrupalılara Karşı Vaziyetimiz”, *Hadisat*, 1 Kasım 1334.

30 “Türklerin Günahı Nedir”, *Sabah*, 1 Kasım 1334.

31 “Harp Bitti”, *Köylü*, 2 Kasım 1334.

söze güvenerek ateşkesi kabul ettiği belirtiliyor ve İstanbul'a asker çıkarılması ile ilgili şu soruyu soruyordu: "Mademki İstanbul'un işgal edilmemesi mütarekenin şartlarından ve mademki her gün İngiliz askeri ve siyasi temsilcileri tarafından her hussusta güvence veriliyor ve Fransızlar tarafından onaylanıyor, o halde bu yaşananların sebebi nedir?"³². Aynı gazetenin 21 Teşrinisani tarihli "İşgaller Etrafında" isimli makale gerçeklerin yavaş yavaş anlaşılmaya başlanıldığına işaret etmektedir.

Makale Musul'un mütareke hükümleri aksine işgal edildiğini belirtirken sorularına devam eder: "Alınan haberler doğru ise Boğazların işgalinin mütareke doğrultusunda yapıldığı söylenerek tahliye edilmemesi verilen sözlerin ciddiyetinin ihlal edildiğine, mütarekename şartlarının uygulanmasında keyfi hareket edildiğine delil olmaz mı?". Aynı makale ayrıca şu soruyu da sormaktadır: "Mütarekename şartlarını İstanbul'da uygulamak için kuvvet çıkarılmayacağı ve yalnız zabıtlardan ibaret heyetler bulundurulacağı söylenip dururken taraf taraf kırsalların işgal edilmesi bu keyfi hareketlerin en açık delili değil midir?". Bu gelişmeler karşısında gazete hükümetin şiddetle protesto etmesini istemekle beraber bu keyfi davranışlara İngiliz ve Fransız heyetlerinin meydan vermesinin de üzüntü verici olduğunu belirtmektedir³³.

Söz gazetesinin 24 Teşrinisani tarihli sayısında yer alan Asaf Sami'nin "Düvel-i Mutelifi İstanbul Mümessillerine" başlıklı makalesinde de İtilaf güçlerinin işgallerine yönelik bir tepki yer almakta ve Türkiye'de kendilerine duyulan güveni boşa çıkardıkları belirtilmekteydi. Ayrıca İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u işgal etmeyecekleri zannedildiği halde bunun tam tersi bir durumun ortaya çıktığı makalede yer almıştır³⁴.

Burada dikkat çeken nokta İstanbul'un İtilaf güçlerinin işgali altında bulunduğu kabul görmesidir. Oluşan işgallerin başka bölgelere sıçraması endişesi de Türk basınını meşgul eden konular arasında yer almıştır. Selamet gazetesinde yer alan bir makale bu tehlike üzerinde durmaktaydı: "Adana bugün her türlü hukuka rağmen boğuluyor. İtilaf Devletleri nüfus çoğunluğu ilkesiyle terk olan bu bölgede hükümetimizi tehdit ede ede bizi pek gülünç bir mevkide bıraktılar. Mütareke şartları ihmal edildi. Hiçbir askeri mecburiyet fiziki tehdit olmadığı halde işgal askeri neden adı altında gerçekleştiriliyor. Acaba yarın aynı akıbet İzmir'in başına gelmeyecek mi?"³⁵.

1.3. Türk Basınında Mütareke Sonrasında Üretilen Çözüm Yolları

Mütareke sonrası İstanbul'unda yoğun bir cemiyetleşme ve partileşme faaliyetleri görülmüştür. Özellikle en çok sorulan soru bundan sonra ne olacaktıydı. Bu bağlamda İstanbul'da ortaya çıkan düşünce kümeleşmesini beş grupta toplayabiliriz:

1. Ulusal duyguları harekete geçirerek bağımsızlığın devamına çalışanlar.
2. Felaketin sorumluluğunu İttihatçılara yükleyerek ve bunları müttefik güçlere teslim edilmesini sağlayıp onların sempatisini kazanmak isteyenler.
3. Rusya'da gerçekleşen Bolşevik İhtilali'nden etkilenip ortaya çıkan sosyalist ve komünist oluşumlar.

32 "Musul ve İskenderun'un İşgali", *Anadolu*, 17 Kasım 1334.

33 "İşgaller Etrafında", *Anadolu*, 21 Kasım 1334.

34 "Düvel-i Mutelifi İstanbul Mümessillerine", *Söz*, 24 Kasım 1334.

35 "İzmir Valiliği", *Selamet*, 16 Kasım 1334.

4. Devletten ayrılma isteğini savunan azınlık grupları.

5. Milli Mücadele'yi fiilen desteklemek amacıyla kurulmuş, Anadolu'ya Sinop yoluyla silah, cephane ve insan kaçıran gruplar³⁶.

Türk basınında ise devletin içinde bulunduğu zor durumdan kurtuluşu için farklı çözüm yolları üretildiği görülmektedir. Köylü gazetesinin 13 Teşrinisani tarihinde sayısında yer alan "Hakk-ı Hayat" adlı makalesinde gerçekleştirilecek kalıcı barışta Wilson İlkeleri'ne dayanarak İmparatorluğun Türk bölümüne kendilerini yönetme hakkının verileceğine inanıldığı yer almıştır³⁷. Aynı tarihte yayınlanan Anadolu gazetesinin "Zavallı Türk" başlıklı makalesinde Wilson İlkeleri'nden Türklerin yararlanamayacağı, çünkü Avrupa'da Türkler aleyhine, haksız olarak bir kamuoyunun oluştuğu belirtiliyor ve şöyle deniliyordu:

"Hiçbir savunucusu olmayan Türk, gayrimüslim vatandaşlarının felaketine asırlarca ağlamışken, bu gün onlardan iftiralar, hakaretler görüyor; birkaç şahsın kabahati bütün ona yükletiliyor, bundan yalnız Türkün vicdanı sızlar. Zavallı Türk"³⁸.

Yeniğün gazetesi ise artık gerçekleri anlamış ve mütareke şartlarının uygulanmadığını görmüştür. Gazetenin 17 Teşrinisani tarihli sayısında yer alan "Bu Nasıl Mütareke?" başlıklı Yunus Nadi'nin makalesinde şöyle denilmektedir : "İmzaladığımız mütareke ve buna bağlı olarak bize verilmiş olan teminat nerede kalıyor? Gerek mütarekenin malum olan içeriğinden ve gerek teminattan sonra şimdi uygulamada bu gerekliliklerin meydana gelmesi için acaba yeni ne oldu?"³⁹.

Süreç içerisinde Wilson İlkeleri'nin Türk devletinin kurtuluşunu sağlayacağı fikri Türk basınına egemen olmaya başlamıştır. Yeniğün gazetesinin 4 Kânunuevvel tarihindeki sayısında yer alan bir yazıda genel savaştan çıkarken en büyük tesellinin Wilson İlkeleri'nde hayat haklarının genel bir ilke olarak kabul edilmesi olduğu belirtilmektedir⁴⁰. Aynı konuda Sabah gazetesinde çıkan 6 Kânunuevvel tarihli "Ölmek yâda Yaşamak da Elimizdedir" başlıklı makale bu görüşü doğrulamakta ve şu görüşü ilave etmektedir : "Dışarıda (Wilson) İlkeleri'ni ileri sürerek İtilaf Devletleri'nin böyle genel birlik konularında en büyükleriyle bir nevi ittifak gerçekleştirebilirsek öyle umuyoruz ki ölmeyiz, yaşarız"⁴¹. Yeni Gazete ise Wilson İlkeleri'nden yararlanabilmemiz için yapılması gerekenleri 7 Kânunusani tarihinde yayınlanan Mahmut Sadık'ın "Sulha Hazırlanırken" isimli makalesinde şu şekilde sıralamaktadır:

"Cemiyet-i Akvam'a katılmak ve barışa hazırlanmak için yapmamız gereken modern ve yeni bir teşkilat oluşturarak özellikle İstanbul'da bulunan İtilaf donanması ve askerleri karşısında insanlığın bundan sonra yürüyeceği yolda bizim de yürümeye kabiliyetli olduğumuzu ispat etmek olmalıdır"⁴².

Batı yanlısı bu yayınların yanında bazı gazeteler ısrarla Türk halkının kendi geleceğini kendisinin saptayacağını belirtmekteydi. Vakit gazetesinin 26 Kânunuevvel tarihli sayısında yer alan Ahmet Emin'in "Milli Mukadderatımız" başlıklı makalesi buna örnek olarak gösterilebilir. Makalede barış konferansı ne

36 Sadi İrmak, *Atatürk Devrimleri Tarihi*, İstanbul, 1973, s.64.

37 "Hakk-ı Hayat", *Köylü*, 13 Kasım 1334.

38 "Zavallı Türk", *Anadolu*, 13 Kasım 1334.

39 "Bu Nasıl Mütareke", *Yeniğün*, 17 Kasım 1334.

40 "Türkler ve Sulh", *Yeniğün*, 4 Aralık 1334.

41 "Ölmek ya da Yaşamak da elimizdedir", *Sabah*, 6 Aralık 1334.

42 "Sulha Hazırlanırken", *Yeni Gazete*, 7 Aralık 1334.

karar verirsek versin geleceğimiz kendi hal ve hareketimize göre şekillenecektir denilmekte ve şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: “Çeşitli düşünürlerin çalışmalarını milli bir program etrafında birleştiremeyecek olursak barış konferansı bizi gösterişli bir şekilde Cemiyet-i Akvam başkanlığına geçirse bile biz gerçekte ulusal varlığımızdan mahrum önemsiz bir devletten başka bir şey olmayacağız”⁴³.

Aynı gazetenin 5 Kânunusani tarihli sayısında yer alan Ruşen Eşref’in “İstanbul İçin” başlıklı makalesi İstanbul’un bir Türk toprağı olarak kalması gerektiğini belirterek oluşan İtilaf işgallerini protesto etmiş ve şu görüşü savunmuştur: “İstiklale ve hürriyete son derece taraftar olduklarını ziyafetlerde, parlamento salonlarında, saray dehlizlerinde, gazete sayfalarında en gür sesleriyle ilan eden büyük kuvvetler inşafla göreceklerdir ki İstanbul’da bütün karlamalara rağmen için için bir uyanık, bir sabır, bir Türk milleti yaşıyor... Ve o millet, hiçbir vakit kalemini; altınların derinliklerine banıp da parıltılı hatalarla masum ve yabancı zihinleri zehirleyen birkaç propagandacının vicdanını uyutarak söylediğı gibi kabiliyetsiz, vahşi, geri değildir”.

Aynı makalede Yahudi, Ermeni, Polonyalı milletlerin haklarını tanıyanların hürriyet ve istiklali hak eden Türklerden bu haklarını alamayacaklarını ileri sürmekte ve makale şöyle bitirilmektedir: “Türkleri İstanbul’dan çıkarmakla yeryüzüne rahat ve adalet sorduk” diye böbürleneler bütün bir milletin, bütün bir dinin her ferdine en sönmez birer intikam ateşi saçmış olacaktırdı”⁴⁴.

Görüldüğü üzere Türk basını ilk başlarda mütarekenin imzası sürecinde ortaya çıkan tüm olumsuzlukları bağlamaktaydı. Ancak daha sonrasında Yenigün ve Vakit gibi bir takım gazeteler mütareke şartlarına İtilaf Devletleri’nin uymadıklarını anlamışlar ve bu durum karşısında adaletin sağlanması ve Wilson İlkeleri’nin ülkemizde uygulanabilmesi görüşüne yönelik çeşitli yazılar yayınlamışlardır. Diğer yandan Sabah gazetesi benzeri bir takım Hürriyet ve İtilafçı basın ise İttihatçıların yargılanması ve cezalandırılmasını savunmakta, böylece İtilaf Devletleri’nin güveninin kazanılacağına ve mütareke sonrası ortaya çıkan olumsuzlukların ortadan kalkacağına inanmaktaydılar.

2. Paris Barış Konferansı

2.1. Konferansın Toplanması ve Alınan Kararlar

Birinci Dünya Savaşı’nı bitiren ateşkeslerin yapılmasından sonra savaşı kesin anlamda sonuçlandıracak barış antlaşmalarını oluşturmak ve savaş sürecinde ortaya çıkan sorunları görüşüp bir çözüme kavuşturmak için 1918 yılı Aralık ayından itibaren galip devletlerin temsilcileri Paris’te toplanmaya başladılar. Toplam 122 devlet temsilcisinin katıldığı konferansta şu konular görüşülmüştür:

1. İttifak Devletleri ile yapılacak barış antlaşmalarının oluşturulması,
2. Birinci Dünya Savaşı ile bozulan Avrupa sınırlarının yeniden belirlenmesi,
3. Sömürgelerin durumu ve manda-himaye sistemlerinin oluşturulması,
4. Uluslararası silahsızlanma,
5. İttifak Devletleri’nin ödemeye yükümlü tutuldukları tamirat borçları,

43 “Milli Mukadderatımız”, *Vakit*, 26 Aralık 1334.

44 “İstanbul İçin”, *Vakit*, 5 Ocak 1335.

6. Ermeni Sorunu,

7. Batı Anadolu'nun Yunanistan'ın egemenliğine bırakılması,

Konferansta görüşülen bu konular içinde ağırlıklı olarak tartışma yaratan konular içinde özellikle Batı Anadolu'nun durumu dikkat çekicidir. Savaş sırasında oluşturulan paylaşım planlarına göre İtalyan payı olarak saptanan Batı Anadolu'nun Paris Konferansı sırasında Yunan temsilcisi Venizelos'un ısrarcı tavırları, konferansa sunduğu ve bölgede Rum çoğunluğu olduğunu içerir bir takım sahte belgeler, İngiltere'nin de Yunanistan'ı bu konuda desteklemesi sonucunda İtalya ve Yunanistan arasında paylaşılması söz konusu olmuştur. Bu durum uzun vadede İtalya'nın tepkisine ve diğer İtilaf Devletleri ile arasının açılmasına yol açmıştır.

2.2. Konferansın Türk Basınında Yarattığı Etkiler

Türk basınıının Paris Barış Konferansı toplandıktan sonra konferansa yönelik düşünceleri genellikle şu noktalarda toplanmaktaydı:

1. Konferansın küçük milletlerin haklarını koruyacağı,
2. İngiltere ve Fransa ile var olan dostluk ilişkilerinin sürdürüleceği,
3. Wilson Prensipleri'nden dolayı ABD'nin Türk toplumunun haklarını savunacağı,
4. Manda sisteminin niteliği ve Türkiye'de oluşturulabilecek sistemde mandater devletin kim olacağı.

Türk basınıını meşgul eden önemli konulardan ilki İstanbul ve Boğazların durumunun ne olacağı tartışmasıydı. Paris'ten bu sırada Türkiye'ye ulaşan bazı telgraflarda İstanbul ve Boğazların uluslararası hale getirileceği, Türklere de Anadolu'nun ortasında bir hükümet verileceği yönünde haberler yer almasına karşılık bu gibi Yunan isteklerine konferans üyelerinin aldırmayacağı kanısı Türkiye'de oldukça yaygındı⁴⁵. Özellikle Wilson programının Osmanlı yönetimi "Anadolu ovalarından birine atma" yetkisine sahip olmadığı savunulmakta, İstanbul ve çevresinde yaşayan nüfusun büyük bir çoğunluğunu Türk ve Müslümanların oluşturmasından dolayı bu bölgenin Wilson İlkeleri'ne göre de Türkiye sınırları içinde kalmasının uygun olacağına inanılmaktaydı⁴⁶. Asılsız Yunan iddiaları karşısında Avrupalı devletlerde görülen tutum değişikliği ve bu devletlerin hedeflerinin ne olduğuna dair kuşkular basında şu şekilde yer almıştır:

*"Avrupalı devletler Türkün hakkını kendilerine hazır etmek imkânı olmadığından hiç olmazsa o hakkı sahibinde bırakmamak ve bir orta malı yapmak sevdasına düştüler. Mademki İstanbul bir Yunan şehri olmayacak o halde uluslar arası olmalıymış! Bu gayri meşru istek için sözde bir meşru araç vardı: İtilaf Devletleri ile imzaladığımız mütarekenin bir maddesi güvenliği bozulmuş bölgelerin işgaline ait olduktan sonra, galipler için Yunan bağımsızlığının yıl dönümünden istifade etmek ve bu sayede ortalığı karıştırıp bir müdahaleye neden olmak işten bile değildir! Fakat hakkından ve kendinden emin olan Türk kendi imzaladığı mütarekeye alet olmayacaktır"*⁴⁷.

45 "Memleketimizin Mukadderatı", *Tasvir-i Efkar*, 6 Mart 1335.

46 "Türkler İçin", *Vakit*, 29 Mart 1335.

47 "Bugün", *Memleket*, 7 Nisan 1335.

Hürriyet ve İtilafçı bazı basın organları ise bu durumda yapılması gerekenin İngiltere ile bir dostluk oluşturabilmek ve İngiltere'nin yardımını sağlamak olduğunu savunmakta, böylece hem hilafet merkezinin kurtulacağı⁴⁸ hem de İngiltere'nin İstanbul ve Anadolu'ya göndereceği komisyonlar tarafından Türk davasının haklılığının kanıtlanacağı fikri yer almaktaydı⁴⁹. Konferans devam ederken Türk basınında sıklıkla yer alan bir tartışmada İzmir ve Batı Anadolu'nun geleceğinin ne olacağı idi. Paris Barış Konferansı'nda ortaya atılan İzmir ve civarının Yunanistan'ın egemenliğine bırakılması fikrinin Türkiye'de duyulması üzerine Türk basını durumu şiddetle protesto ederek yoğun oranda bu durumun kabullenilemeyeceğini içerir yazılar yayınlamaya başlamıştır. İzmir'in etkili basın organlarından olan Hukuk-u Beşer Aydın vilayetinin Wilson'un hangi ilkesine dayanarak işgal edileceğini sormakta ve hiçbir devlete İzmir'in peşkeş çekilemeyeceğini sert bir üslupla savunmaktaydı⁵⁰. Bu düşünceye katılan Müsavat İzmir'in Yunanlılara bırakılması durumunda ortaya çıkacak durumu şu şekilde açıklamaktaydı:

*"Yunanlıların Anadolu'ya ayak bastırılması Türklerin bu duruma haklı olarak titizlenmelerine neden olacaktır ki her halde Türk ve Rum topluluklarının birbirleriyle çatışmasına neden olacağı gibi Avrupa'nın şu savaşta takip ettiği amaç da uygulanmış olmayacak ve fakat sonuç itibariyle Avrupa yeni yeni sorunlarla uğraşmak zorunda kalacak ve her ne kadar genel savaş resmen bitmiş olsa bile bu şekilde devam etmesi sağlanmış olacaktır"*⁵¹.

Bu düşüncelerin yanında bazı basın organları da Türklerin önce kendilerinin bağımsızlık düşüncesini benimsemesini ondan sonra dışarıdan yardım istemesini, ancak bu suretle güçlü bir devlet haline gelebileceğimizi savunmaktaydı:

*"Kendisini idareden aciz olanların, hayatını devam ettirebilme kabiliyetini göstere-meyenlere kuvvetlilerden gelecek yardım daima başarısız olur. Kuvvetli fakat idareten zor bir duruma düşmüş olan millete, yine kuvvetli bir devlet yardım edebilir ve bu yardım hiçbir zaman zorluklara maruz kalan milletin varlığını ve hukukunu ihlal edecek surette olmaz. Hâlbuki kendi kendinden bile emin olamayacak surette aciz bir duruma düşmüş olan ve en basit işlerinde bile kabiliyetsizlik göstermekte bulunan bir milletin başkalarından talep edeceği yardım ya büsbütün yetersiz olur yahut himaye gibi ağır şartlar çerçevesine girer"*⁵².

İleri gazetesi duruma bir netlik koymuş ve *"yaldızlı hayaller peşinde koşacak değiliz, fakat varlığımızdan da vazgeçecek değiliz"* şeklinde ifade etmekle Paris Konferansı'ndan bağımsız bir Türkiye kararının çıkması gerektiğini belirtmiştir⁵³. Söz gazetesi de bu düşüncelere katılmakta, başka bir devletin koruyuculuğunun kesinlikle kabul edilmeyeceğini belirtmekte ve Türklerin yüzyıllardır kendilerini idare ettiklerini işaret ederek şöyle demektedir:

*"...Bizim millet hukukumuzda bağımsızlık ve bütünlüğümüze sahip olma hakkının İtilaf siyasetçileri tarafından sağlanmasını beklemek elbette hakkımızdır. Türkiye'nin barış masasından şerefıyla yaşayabilecek bütün organlara sahip bağımsız bir devlet olarak çıkarılmasını bekliyoruz"*⁵⁴.

48 "İngiltere ve Âlem-i İslam", *Yeni İstanbul*, 10 Mart 1335.

49 "Sulh Konferansında Şark İşleri", *Yeni İstanbul*, 9 Nisan 1335.

50 "Suikasta Karşı", *Hukuk-u Beşer*, 16 Şubat 1335.

51 "Avrupa'nın Onuru Vardır", *Müsavat*, 15 Şubat 1335.

52 "Kendi Kendimizi Kurtarmağa Çalışalım", *Tasvir-i Efkâr*, 28 Şubat 1335.

53 "Sulh ve Biz", *İleri*, 13 Mayıs 1335.

54 "Türkiye'nin Hukukuna İhtiram", *Söz*, 4 Nisan 1335.

3. İzmir'in İşgali ve Basında Yarattığı Etkiler

Paris Barış Konferansı sırasında ortaya çıkan Türkiye'yi ilgilendiren önemli bir gelişme de İzmir bölgesine yönelik bir Yunan işgaline İtalya'nın muhalefetine rağmen İngiliz ve Fransız hükümetlerinin isteği doğrultusunda onay verilmesi olmuştur. Bu çerçevede uzun süre Türk kamuoyundan saklanan işgal tasarısı 14 Mayıs 1919 tarihinde uygulamaya konuldu. O gün bölgede görev yapan Amiral Galthrope tarafından bölgedeki Türk kolordu komutanı Ali Nadir Paşa'ya, Mondros Mütarekesi'nin yedinci maddesine göre İzmir istihkâmlarının ve çevresinin işgal edileceği duyuruldu. Aynı gece işgale tepki gösteren bir grup İzmir aydını önderliğinde Maşatlık'da bir protesto mitingi düzenlendi.

Mitinge katılan binlerce vatansever İzmirli bölgenin Yunan egemenliğine bırakılmasının kabul edilemeyeceği konusunda görüş birliğine vardı. Mitingin bitimi sırasında Yunan işgali de başladı. Pasaport ve Alsancak İskelelerinden karaya çıkmaya başlayan ilk Yunan birlikleri yerli Rumların coşkun tezahüratları eşliğinde Kordon'dan Kokaryalı istikametine doğru yürüyüşe başladı. İlerleyen bu Yunan birliğine Sarıkışla yakınlarında İzmir'de yayınlanan Hukuk-u Beşer gazetesi başyazarı Hasan Tahsin (Osman Nevres) tarafından ateş açıldı ancak kendisi derhal öldürüldü.

Bu gelişme üzerine Yunan birlikleri ile birleşen yerli Rumlar tarafından İzmir Türk halkına yönelik olarak yağma, talan, tecavüz ve öldürmeler gerçekleştirildi ve işgali izleyen iki günlük süreçte yaklaşık beş bin İzmir Türkü öldürüldü⁵⁵. İşgalin gerçekleşmesiyle birlikte İstanbul'da İzmir katliamlarının duyulmaması için İtilaf Devletleri temsilcileri ve İstanbul hükümeti basına yönelik şiddetli bir sansür uyguladı. Bunun sonucunda Hadisat ve Sabah gazeteleri baş makalelerini sildi. İşgal günü çıkan Köylü gazetesi ise gerçekleri göz ardı ederek bazı fena niyetli kişilerin, İzmir'in Yunanlılarca işgal edileceği söylentisini çıkardıklarını ileri sürdü⁵⁶. İşgalin ertesi günü yani 16 Mayıs 1919 tarihinde İstanbul gazeteleri Matbuat Umum Müdürlüğü şu resmi tebliği yayımladı:

"...Dün sabah saat 11'de Nişantaşı'nda Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya konaklarında Amiral Veb tarafından verilen notada Paris Konferansı kararlarına göre İzmir kalelerinin İtilaf kuvvetleri tarafından işgal edileceği bildirildiği gibi İngiliz Deniz Kuvvetleri kumandanı Amiral Galthrope tarafından da Aydın vilayetine dün sabah tebliğ olunan notada Paris Konferansı kararlarına ve mütarekenin yedinci maddesine dayanarak İzmir istihkâmlarının işgal edileceği ve öğleden sonra verilen ikinci bir notada yine Mütareke-name hükümlerine dayanarak İzmir şehrinin Yunan askeri tarafından işgaline İtilaf Devletleri tarafından karar verilmiş olduğu bildirilmiştir. Hükümet bu meseleyi devlet ve millet haklarının korunması için kendisine düşen vazifeyi tespit etmiş ve sükûnetin muhafazası lüzumunu ahaliye taaviye eylesini Dâhiliye Nezaretine tebliğ eylemiştir"⁵⁷.

İzmir'in işgaline İstanbul basını farklı tepkiler göstermiştir. Alemdar gazetesi bölgede bulunan İtilaf Devletleri'ne mensup kumandanlarla valinin hem resmi

55 Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C.I, İzmir, 1997, s.141.

56 *Köylü*, 15 Mayıs 1335.

57 M. Tayyib Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, I. Kitap, Ankara, 1959, s.86.

hem de gayri resmi temasta bulunmasını fevkalade önemli bulmakta ve İzmir’de yapılanları “ *Eşküyadan bazıları yakalandı, birçokları etkisiz hale getirilmektedir*” şeklinde yorumlamaktaydı⁵⁸. İkdâm’da çıkan bir habere göre de Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali’nin verdiği beyanatta İzmir’de bazı olayların gerçekleştiğinden hükümetin resmen haberli olmadığı ve bu konudaki söylentilere önem verilmemesi gerektiği belirtilerek gelişmeler Türk toplumundan saklanmıştır⁵⁹.

Ancak bu arada bazı gazeteler gerçeği görmüş ve gerçekleşen işgale şiddetle karşı çıkmıştır. Işık gazetesi “ *Elinde adalet meşalesi, dilinde milletlerin hürriyeti... Cihana haykıranlar nerede?*” diye İtilaf Devletleri’ne çatmakta, İslamiyet ve Türklük için İzmir’in bir yaşam kaynağı olduğunu belirtmekteydi⁶⁰. Vakit de bu düşünceye katılmış ve İzmir’in her zaman bir Türk şehri olacağını savunmuştur⁶¹.

Büyük Mecmua’da yazan Falih Rıfkı çeşitli gazetelerde İzmir halkının nüfus oranlarını gösteren istatistiklere karşı çıkararak İzmir Türklüğünün bir istatistik Türklüğü olmadığını, zira istatistiklerin ölü ve bozulmuş olan milletler için olduğunu, hâlbuki İzmir Türklüğünün henüz yaşadığını, İzmir’in yiğit ve mert Türklerinin kendilerini rakamla müdafaa etmeyeceklerini çünkü bu toprakların illebet Türk kalacağını savunmaktaydı⁶².

Memleket gazetesi ise Milletler Cemiyeti’ni oluşturan Wilson’un, Almanların yol açtığı Alsas-Loren sorununu çözen Clemenseau’nun, Fiyome sorunu ile ilgilenen Orlando’nun özellikle de asırlardır özgürlüğü savunan bir devletin temsilcisi olan Lloyd George’un Türklerin uğradığı bu haksızlığa müdahalede tereddüt etmeyeceklerine inanmaktaydı⁶³.

İkdâm’ın haberine göre İzmir bunalımı karşısında 18 Mayıs 1919’da Hürriyet ve İtilaf, Sulh ve Selamet, Milli Ahrar, Demokrat, Sosyalist, Osmanlı Demokrat Fırkalarıyla Adana ve havalisi, Trabzon Müdafaa-i Milliye, İzmir Redd-i İlhak Cemiyetleri ve Trakya temsilcileri İtilaf temsilcilerine bir muhtıra sunmuşlardır. Muhtıra, İzmir’in işgalini mütarekeye ve Wilson İlkeleri’ne aykırı buluyor, Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında savaş durumunun bulunmamasından dolayı bu ülkenin Osmanlı topraklarını işgal edemeyeceği bildiriliyor ve bundan doğabilecek her türlü sorumluluğu İtilaf Devletleri’ne ait olacağı ileri sürülüyordu⁶⁴.

Yeni İstanbul gazetesi yaşanan bu olaylar karşısında yapılması gerekenleri şöyle belirtmektedir: “ *Belirsiz bir gelecek için bağımsızlığımıza son verilmek üzeredir. Eğer bu gerçeği takdir etmeyerek hala kendi başımıza hareket edersek on gün evvel Antalya ve çevresinde ve iki gün evvel İzmir ve çevresinde yapılan emriovakiler karşısında kalırız ki şimdi şikâyet edebilen basın bu hakkı da elinden alınacaktır*”⁶⁵.

Ayrıca Alemdar gazetesi de İstanbul Hükümeti’nin görüşünü desteklemekte ve geçici olduğuna inandığı işgal karşısında hükümetin İtilaf Devletleri’ne başvurduğunu bildirmekte ve bu durumda halkın ağırbaşlılığını koruması gerektiğini

58 Alemdar, 15 Mayıs 1335.

59 İkdâm, 17 Mayıs 1335.

60 “İğrenç Dram”, Işık, 16 Mayıs 1335.

61 “İzmir’in İşgali”, Vakit, 16 Mayıs 1335.

62 “Sevgili İzmir”, Büyük Mecmua, 28 Mayıs 1335.

63 “Hakk-ı Hayat En Büyük Haktır”, Memleket, 17 Mayıs 1335.

64 İkdâm, 18 Mayıs 1335.

65 Yeni İstanbul, 18 Mayıs 1335.

belirtmekle beraber İngiliz dostluğunu kazanmaya çalışırsak İngiltere'nin İzmir'in işgali benzeri olaylara izin vermeyeceğine inanmaktadır⁶⁶.

4.Mandacılık Düşüncesine Türk Basının Yaklaşımı

Mütareke dönemindeki siyasi oluşumların batılı devletlere yaklaşımı genelde onlara kayıtsız şartsız bir teslimiyet şeklindeydi. Özellikle Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na göre İngiliz ve Fransızlar medeniyette oldukça ileri gitmiş beşeriyete efendilik eden milletler oldukları için Türklerin onlara karşı savaşa girişi affedilmez bir hataydı. Şimdi yapılması gereken onların isteklerine boyun eğerek yapılanları affettirmektir⁶⁷.

Basın genelde İngiltere ve Fransa'nın dostluğunun sürmesini istemekte ve özellikle gerçekleştirilecek Osmanlı Devleti'nin barış antlaşmasında bu devletlerin desteğinin sağlanmasını arzu etmektedir. Sabah gazetesinde yer alan makalelerde Türkler için gerçek ilkenin İngiliz dostluğunu rehber kabul etmek olduğunu savunurken mütareke dönemi propagandalarının etkisinde kalarak savaş sırasında yapılan "Ermeni Katliamlarının" İngiltere ile aramızı açtığını savunmaktadır⁶⁸. Alemdar gazetesi ise Osmanlı Devleti'nin İngiltere'nin bulunduğu tarafa kaydığında mutlaka kazandığını ileri sürmekte ve asırların İngiliz siyasetinde hata aramanın, eski hükümete, yani İttihatçılara ait bir zihniyet olduğunu belirtmekteydi⁶⁹. Yeni İstanbul ise Yunanistan ile aramızdaki anlaşmazlıkları sonuçlandırabilmemiz için İngiliz siyasetini savunmaya mecbur olduğumuzu ileri sürmektedir⁷⁰.

Yeniğün gazetesi ABD ve Fransa'dan sağlanacak yardıma İngiltere'nin adalet severliğini ekleyerek Türk barışının hafif şartlar içereceğini ileri sürmekte ve Fransa'yı "eski dost düşman olmaz" şeklinde niteleyebilmekteydi. Hatta Zaman gazetesi barış hazırlıklarımızın "dostlarımızın" isteğine göre yapılması fikrini savunmakta ve "Türk hükümetinin vakit geçirmeksizin yarınki dostlarımızın bize yardım etmeleri için ne gibi istekleri olduğunu öğrenmesi gerektiğini" ileri sürmektedir⁷¹.

Bu görüşlerin yanında bazı gazeteler ise işgallerin haksızlığını fark ederek duruma şiddetle karşı çıkmışlar ve ABD'nin Wilson İlkeleri'nin ülkemizde uygulanması konusunda destek vermesini talep etmişlerdir. İkdam gazetesi bu düşünceye uygun olarak Türkiye'de Wilson İlkeleri'nin bir an evvel uygulanmasını istemekte, böylece bulunduğumuz kötü durumdan az bir zayıyat ile kurtulabileceğimizi belirtmekteydi⁷².

Vakit gazetesi net bir tavır sergileyerek tüm dünyanın Türklerin hayat hakkını elinden alamayacağını belirtmekte ve Wilson İlkeleri'ne uygun olarak bağımsız bir Türk devletinin kurulması gerektiğini savunmaktaydı. Gazete Türkiye'nin gelişebilmesi için yabancı uzmanların gelmesini istemekte ve bu yapılırken de yardım eden devletlerin dost sıfatıyla gelmesini istemekte, aksi takdirde bir esaret halinin ortaya çıkabileceğini savunmaktaydı. Vakit ayrıca Paris'te toplanan barış konferansında geri kalmış milletleri ekonomik esaret altına almak,

66 "İngilizleri İstiyoruz", *Alemdar*, 21 Mayıs 1335.

67 Vasıf Çınay, "Mütareke'de İstanbul", *Hayat Tarih Mecmuası*, C.I, S.5, Haziran - 1968, s.16.

68 "İngiliz Dostluğu", *Sabah*, 9 Kasım 1334.

69 "Siyasette Hangi Yol", *Alemdar*, 6 Ocak 1335.

70 "İngiltere", *Yeni İstanbul*, 11 Aralık 1334.

71 "Hariçle Münasebetimiz", *Zaman*, 22 Kasım 1334.

72 "İbret", *İkdam*, 14 Ocak 1335.

onları kendi menfaatleri doğrultusunda yetiştirmek için galip devletlerce “himaye” adı altında sömürgeciliğin farklı bir çeşidinin hazırlanmakta olduğunu ileri sürmekte ve buna sadece Amerika’nın Wilson İlkeleri’ne dayanarak karşı koyduğunu belirtmekteydi⁷³.

Vakit’te yazan Halide Edip ise daha açık bir ifade kullanarak “sadece birkaç ayrıcalıklı millet mi istiklaline sahip olacak” diye sormakta ve eklemektedir : “Türkler yahut kendini Türk kabul eden Müslüman kısım on milyon nüfuslu, çok canlı bir millet kitesidir. Onları egemenlik altına almaktan söz etmek manasız ve budalaca bir söylemdir”⁷⁴.

Paris Barış Konferansı’na kadar basında var olan bu söylemler süreç içerisinde değişime uğramış ve Türkiye’nin bir bütün olarak kalamayacağı düşünce basına egemen olmaya başlamıştır. İleri gazetesinde Osmanlı ülkesinin bütünlüğüne bir zarar gelmesi durumunda oluşabilecek durumu şu şekilde sıralamıştır:

1. İstanbul ve Boğazların uluslar arası bir duruma getirilmesi
2. Bu yerlerin uluslar arası bir duruma getirilmesi ile beraber egemenliğin Yunanistan’a bırakılması
3. Batı Anadolu’nun Yunanistan’a terk edilmesi
4. Trabzon civarında bir (Pontus) hükümetinin oluşturulması
5. Yumurtalıktan Trabzon’a kadar çizilen bir hattın doğusunda büyük bir Ermeni devletinin oluşturulması
6. Arap illerinde, İngiltere’nin korumasında bir Irak hükümeti, bir Hicaz Krallığı, bir Filistin Yahudi Cumhuriyeti’nin meydana getirilmesi
7. Fransa’nın koruması altında Suriye’de bir veya birden fazla hükümetini ortaya çıkarılması
8. Anadolu yaylalarından birinde hatta Bursa’mızdan uzak, Konya’da, Celali krallığı ölçüsünde bir Türk veya Türkmen, Yörük Anadolu hükümetinin oluşturulması⁷⁵.

Bu gerçekler ışığında yurdun bölüneceğinin anlaşılması üzerine konferansta ortaya çıkan bir başka görüş Türkiye’de yandaş kazanmaya başladı ki bu da Türkiye’nin bütünü yâda bir bölümünü bir Amerikan, İngiliz ya da her hangi bir büyük devletin mandaterliğine bırakılması düşüncesi idi⁷⁶. Bazı gazetelerin ülkede çeşitli devletlerin manda sistemlerinin bir arada bulunmasını savunmasına karşılık Memleket gazetesi Türkiye’nin çeşitli mandalara bölünmesi yerine tek bir devletin mandaterliğine verilmesini istemekte ve bu mandanın oluşması için gerekli şartları şöyle sıralamaktaydı:

“1. Bir memleketin çeşitli mandalara bölüştürülmesi her halde ulusal varlığımızı bir daha tamir edilemeyecek surette zarara uğratacaktır. Çünkü aynı millet başka başka esas-ta, başka başka zihniyetlere göre idare edilmek suretiyle çeşitli medeniyetlerle ilişki kurmuş olacak ve mesela bir kısım halk Anglosakson medeniyetiyle yetişeceği halde diğer bir kısmı örneğin bir Latin medeniyetiyle yükselecektir. O halde tek bir mandater devletin bulunması şarttır.

73 “İrşat ve Himaye”, Vakit, 27 Aralık 1334.

74 “Müslümanlar Kendilerine Efendi Değil Dost İstiyor”, Vakit, 8 Ocak 1335.

75 “Cemiyet-i Akvam ve Bizler”, İleri, 10 Mart 1335.

76 Lord Kinross, Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu, İstanbul, 1994, s.208.

2. Osmanlı mandasını kabul eden devlet sadece saptanacak bir saha içindeki Türklere karşı değil, savaşın bitimindeki sınırlarımız içindeki Türk nüfusunun tamamına karşı sorumlu olmalıdır.

3. Türk mandasının hangi devlete ait olacağı meselesi Türk milletinin oyuna müraa-
caatla tayin edilmelidir.

4. Kabul edilecek mandanın hiçbir siyasi ve askeri içeriği olmamalı ve kısacası askeri ve siyasi bağımsızlığımız tamamıyla muhafaza olmalıdır”⁷⁷.

4.1. Amerikan Mandası Fikrinin Oluşması ve Basının Yaklaşımı

Wilson İlkeleri'nin yayınlanmasından sonra Osmanlı azınlıkları kendilerine vaat edilen otonomiye gerçekleştirmek amacıyla İngiliz ve Amerikan himayesini savununca Türklere de “bütün bütün mahvolmaktansa daha az zararlı sayılabilecek, bir devletin himayesiyle vaziyeti kurtaramaz mıyız?” zihniyeti belirdi⁷⁸. Bu çerçevede Wilson'un desteğini sağlayarak Türkiye'nin kalkınması amacıyla 14 Ocak 1919 tarihinde İstanbul'da Wilson Prensipleri Cemiyeti kuruldu. Üyeleri arasında Halide Edip (Adıvar), Ali Kemal (Sabah gazetesi yazarı), Refik Halid, Celal Nuri (İkdam gazetesi başyazarı), Necmeddin Sadık (Akşam gazetesi başyazarı), Mahmud Sadık Bey (Yenigazete başyazarı), Ahmet Emi Bey (Vatan gazetesi başyazarı), Yunus Nadi Bey (Yenigün gazetesi başyazarı) gibi tanınmış kişilerin yer aldığı cemiyete göre Amerika'dan gönderilen uzman kişilerin bir danışman çerçevesinde oluşturdukları geniş bir kurulun 15 ila 25 yıl süresince Türkleri eğitmesi bekleniyordu⁷⁹.

Türkiye'ye yönelik bir Amerikan mandasının oluşturulmasını savunan cemiyetin kuruluşu Türk basınında farklı yansımalar gösterdi. İngiliz himayesi taraftarı olan basın cemiyetin varlığını sert bir dille eleştirdi. Sabah gazetesi cemiyetin tüzüğünde yer alan maddelerin ekonomik bağımsızlığı sağlamada kısıncı bir tutum sergilediğini belirtmekte ve bunun pek mümkün olmayacağını eklemektedir⁸⁰. Minber gazetesi ise cemiyeti “temelsiz bir bina”ya benzetmekteydi⁸¹. Serbesti gazetesi cemiyetin Türk ve Osmanlı kökenli olmayan üyelerinin tüm Türk basını adına söz söyleme hakkını nerede bulduğunu sormakta ve cemiyetin Türk halkının tamamının düşüncesini yansıtmadığını savunmaktaydı⁸². Yeni İstanbul gazetesi ise bu gün bir “İngiliz Müzaheratı Talebi Cemiyeti” oluşturulursa prensler de, ulema da, siyasi parti başkanları da dâhil olduğu halde bütün Türklerin bu cemiyetin ateşli yandaşları olacağını ileri sürmektedir. Millet'in genelini Amerika'nın konumundan ve tarihinden haberdar olmadığını, Türkiye'ye yapılacak küçük bir İngiliz yardımının devletin gelişimine yeterli olacağını savunmakta ve Türkiye'de var olan hükümdarlık kurumunu Amerika'nın siyasi durumunun bir çelişki yaratacağı, böylece bu durumun sorunları çözmekten ziyade daha da artıracığını belirtmektedir⁸³.

77 Memleket, 31 Temmuz 1335.

78 Ziya Somar, “Manda ve Meşhur Mandacılar”, *Tarih Konuşuyor*, C.III, S.14, Mart - 1965, s.1146.

79 Tanık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, C.II, İstanbul, 1999, s.245.

80 Sabah, 6 Aralık 1334.

81 Minber, 7 Aralık 1334.

82 “Wilson Prensipleri Cemiyeti”, *Serbesti*, 9 Aralık 1334.

83 “Wilson Prensipleri Cemiyeti”, *Yeni İstanbul*, 16 Aralık 1334.

Türk basınının bir kesimi ise oluşturulacak bir ABD mandasının Türkiye'nin gelişimine katkı sağlayacağı düşüncesindeydiler. Vakıf gazetesi bu konudaki düşünceleri şöyleydi:

*"Dünya üzerinde sermayenin son derece sınırlı olduğu ve devletlerden bir kısmının harp borçlarının yükünü kendi milletlerinden kaldırarak zayıf bulduklarına, türlü türlü şekillerde yükletmeye çalışacağı bir sırada dış harcamalarımız ve ekonomimizin gelişmesi için muhtaç olduğumuz parayı, istiklalimiz korunmuş bulunmak şartıyla nereden sağlayacağız? Para da bilsak nüfustan, üretim araçlarından, teşkilattan yoksun bir ülkeyi, güçlü devletlerle olan ilişkilerde tamamıyla eşit bir üye halinde bulundurmak ve her cins saldırı fikrinin önüne geçmek için gerekli maddi ve manevi kudreti nereden alacağız? Bu yüzden Amerika'nın seçiminden maksat tarafsızlığı, bizden uzak olması, ekonomik çıkarlar sağlamadan uzak duran bir davranış içinde bulunması, ortaya koyduğu prensiplerle kendini bütün medeniyet âleminde karşı bağlamış olması ve pek çok dışarıya gönderilebilir sermayeye sahip olmasıdır"*⁸⁴.

Cemiyetin kuruluşunu destekleyen diğer bir gazete ise Yenigün'dür. Gazete cemiyete yönelik olarak yapılan memlekete müdahale talep etmesi gibi bir suçlamanın dayanaksız olduğunu ileri sürmekte ve cemiyetin hürriyet ve istiklalimizi sağlama maksadının özellikle kamuoyumuzdan göreceği iyi niyet ve yardım ile başarılı olacağını savunmaktaydı⁸⁵.

Amerikan mandası fikri özellikle İzmir'in Yunanlılarca işgali sonrasında kuvvetlenmeye başladı. Ülkenin ancak Amerikan desteği sayesinde parçalanmayacağı, bir bütün olarak kalacağı savunuldu. Ancak Sivas Kongresi ile birlikte giderek etkinliğini kaybetti ve Amerikan mandasının uygulanamayacağını anlaşıldığı üzerine bu düşünceleri savunanların giderek ulusal bağımsızlığa destek verir hale geldikleri görüldü.

4.2. İngiliz Himayesi Fikri ve Basındaki Yansımaları

Mütareke döneminde Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin destekleyen İstanbul basını İngiltere ile savaş nedeniyle bozulan dostluk ilişkilerinin yeniden kurulmasının savunmaktaydı. İngiliz yanlısı basın geleceğin Anglo-Sakson ırkta olduğunu ve geleceğin siyasal, ekonomik ve medeni haritasının İngiltere tarafından oluşturulacağını beyan etmekteydi. Ayrıca Osmanlı ülkesindeki Türklerin İngiltere'ye ihanet ettiği⁸⁶ ve bundan sonra Türkiye'nin "*Kırım Muharebesi'nde aynı safta silah arkadaşlığı ettiği*" dostlarıyla birlikte hareket edileceğine inanılmaktaydı⁸⁷. Eğer Türkiye'de bir İngiliz himayesi oluşturulursa Türkiye'nin bundan zarar görmeyeceği İstanbul'daki İngiliz yanlısı basın tarafından şöyle belirtilmekteydi : "*İngilizler arı gibidir. Çiçeğin üstüne konar balını alır. Fakat ne çiçeğin konusuna, ne şekline zarar gelir*"⁸⁸.

Basında görülen bu İngiliz himayesi isteği Osmanlı devlet adamları tarafından da kabul gördü. Bu çerçevede 30 Mart 1919'da Padişah Vahdettin ve Sadrazam Damat Ferit İstanbul'daki Amiral Galthrope'a aşağıdaki şartları içeren bir himaye önerisinde bulunmuştur:

84 "Hakikati Görmek Cesareti", *Vakıf*, 2 Aralık 1334.

85 "Yeni Türkiye", *Yenigün*, 8 Aralık 1334.

86 "İngiltere Muvacehesinde Vaziyetimiz", *Söz*, 11 Nisan 1335.

87 "Eski Dostluk", *Alemdar*, 30 Nisan 1335.

88 "Altı Şevval Münasebetiyle", *Alemdar*, 17 Mart 1335.

1. İngiltere, Sultan'ın egemenliğindeki Asya ve Avrupa topraklarımızdan gerekli gördüğü yerleri, Türkiye'nin yabancılara karşı bağımsızlığını korumak ve içerde huzuru sağlamak amacıyla, on beş yıl süreyle işgal edecektir.

2. Ermenistan, İngiltere'nin isteğine göre, bağımsız ya da özerk cumhuriyet olarak kurulacaktır.

3. Karadeniz ve Çanakkale Boğazları'ndaki bütün tahkimat yıkılacak ve bu bölgeler İngiltere tarafından işgal edilecektir.

4. İngiltere, bir dostluk belirtisi olmak üzere, Osmanlı bakanlıklarına Sultan'ın İngiliz müsteşarlar atmasına rıza gösterecektir.

5. Her ilde bir İngiliz başkonsolosu bulunacaktır. Bu başkonsoloslar valilere on beş yıl süreyle danışmanlık yapacaklardır.

6. Parlamento seçimleri ve yöresel seçimler, İngiliz konsoloslarının gözetimi altında gerçekleştirilecektir.

7. İngiltere gerek merkezde gerek illerde maliyeyi kontrol hakkına sahiptir⁸⁹.

Osmanlı yönetiminin bu talepleri basında duyulunca İngiliz yanlısı İstanbul basını tarafından hararetle desteklendiği görüldü. Bu gazeteler tarafından eğer İngiltere'nin dostluğu sağlanabilirse Osmanlı Devleti'nin hem kendini kurtaracağı hem de İslamiyet'e dini bir hizmette bulunacağı, bu iki önemli fırsatın da elden geçirilmemesi gerektiği ileri sürülmekteydi⁹⁰. Ayrıca İngiltere'nin desteğiyle bir İslam birliğinin dahi sağlanabileceğine inanılmaktaydı⁹¹.

Basında himaye kelimesi de farklı algılanmakta ve himayenin bir milletin ölmesi demek değil tam tersi hayata hazırlanması olarak belirtilmekle beraber İngiliz himayesinin faydalarına da örnek olarak Kanada verilmekte ve Türkiye'de de böyle bir himaye kurulursa Türklerin de kısa sürede Kanadalılar gibi ilerleyecekleri savunulmaktaydı⁹². Bu isteğin gerçekleşmesine yönelik olarak Alemdar gazetesini bir muhtıra hazırlayarak genel merkezinde imzaya açtı. Gazeteye göre bu muhtıraya "binlerce" İstanbullu onay vermişti. Muhtıraya göre "muhterem İtilaf Hükümetleri" Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü bozucu, siyaseten kabul edilemez kararlar almışlarsa, Osmanlı Devleti, siyasi erginliğini kanıtlayınca ya değin, İngiltere'nin "müzaheretini" sağlanarak ulus birliği ve hükümet varlığının yaşatılması arz ediliyor ve İtilaf Devletleri'nden merhamet dileniyordu⁹³.

İngiliz yanlısı basın o sıralarda Türkiye'ye gelen King – Crane Komisyonu'nun çalışmalarına ve belirli bir kesim tarafından savunulan Amerikan mandası düşüncesine de şiddet karşı çıkmaktaydı. Amerika'nın Türkiye ve İstanbul'u kendi mandasına kabul etmesi halinde İttihatçılar tarafından takip edilecek olan siyasetle İslam ülkelerinde ateş, nifak ve ihtilalin her fırsattan istifade edilerek gerçekleştirileceği, bu yüzden Amerika'nın da müttefikleriyle pek fazla dost kalamayarak birçok yeni sorun oluşacak, böylece "Doğu Sorunu" halledilememiş olacaktı⁹⁴. Ayrıca

89 Doğan Avcioğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi*, I.Kitap, İstanbul, 1975, s.205.

90 "İngiltere, Biz ve Âlem-i İslam", *Alemdar*, 14 Temmuz 1335.

91 Sina Akşin, *a.g.e.*, s.522.

92 "İngiltere Himayesi", *Yeni İstanbul*, 20 Mayıs 1335.

93 *Alemdar*, 29 Mayıs 1335.

94 "Amerikan Mandasını Red Ederiz", *Yeni İstanbul*, 3 Ağustos 1335.

Amerika, daha yeni karışmış bir devlet olduğundan bizi tanımayacağı, bununla beraber Amerika'nın kabul ettiği hükümet tarzının Türkiye ile bağdaşmayacağı⁹⁵, bizi tanıyınca da hayallerinde yarattıkları Türkiye olmadığı için hayal kırıklığına uğrayacağı savunulmaktaydı⁹⁶. Tüm bunların yanında Türklerle birlikte hareket eden bir kuvvet dururken okyanus ötesinden medet ummanın da doğru bir davranış olmadığı⁹⁷, ileri sürülerek halkın çoğunluğunun Türkiye'nin istiklalini sağlamada İngiliz himayesinin gerekli olduğuna inandıkları belirtilmekteydi⁹⁸. Hele yüz milyona ulaşan bir Müslüman nüfusu sahip İngiltere'nin bu duruma iyi yönetim ve adaletli uygulama ile ulaştığı ifade edilerek⁹⁹ bundan sonra Türkiye'nin kaçınılmaz olarak İngiltere ile birlikte yürüyeceği¹⁰⁰ ve İngiltere'nin Türkiye'de asla unutulmayacağı ileri sürülmekteydi¹⁰¹.

İngiliz himayesini destekleyenler bir süre sonra daha örgütlü bir yapı içine girdiler ve 20 Mayıs 1919 tarihinde İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ni oluşturdular. Cemiyet, Osmanlı halkında bulunan sonsuz İngiliz sevgisiyle Osmanlı Devleti ve İngiltere arasında bir dostluk meydana getirmeyi¹⁰², böylece de Osmanlı memleketlerinin bütünlüğünü sağlamayı amaç edindiğini ileri sürmekteydi¹⁰³. Cemiyete katımın fazla olduğuna dair haberler sıklıkla İngiliz yanlısı basında yer aldı. Yeni İstanbul gazetesinin haberine göre cemiyetin kısa sürede çok fazla üye kaydettiğine işaret edilmiş, bunun da İngiliz himayesi fikrinin Türkiye'de ne kadar büyük bir topluluk tarafından desteklendiğinin kanıtı olduğu ileri sürülmekteydi¹⁰⁴. İngiliz himayesi anlayışı giderek İstanbul'da yer alan ve birkaç işbirlikçi gazete tarafından savunulmuş ve Milli Mücadele hareketinin giderek başarılı olmasıyla birlikte etkinliğini kaybetmiştir.

Sonuç

Mütareke dönemindeki gerek İstanbul gerek Anadolu gazetelerinin çoğunluğu mütarekenin imzalanmasıyla birlikte savaş sırasında ortaya çıkan sorunların bir anda sona ereceğine, Wilson'un yayınladığı ilkelerden özellikle Türkleri ilgilendiren on ikinci ilkenin, Osmanlı ülkesinde Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin yönetiminin Türklere bırakılması ilkesi, Türkiye'nin kurtuluşunu sağlayacağına inanmaktaydılar. Bunun yanında İttihat ve Terakki karşıtı basın (ki o sırada yayınlanan gazetelerin önemli bir kısmı bu düşüncededeydi) Batılı büyük devletlerle bozulan ilişkilerin yeniden düzelebilmesi için çalışmakta, bunu gerçekleştirmek ve Avrupalı devletlerin sempatisini kazanabilmek adına Türkiye'yi savaşa sokan İttihat ve Terakki kadrosuna karşı yoğun bir karalama kampanyası yürütmekteydi.

95 "Amerika mı? İngiltere mi?", *Alemdar*, 1 Ağustos 1335.

96 "Amerika Değil İngiltere", *Alemdar*, 22 Ağustos 1335.

97 "İngiltere'nin Yeni Vaziyet-i Siyasisesi", *Alemdar*, 4 Eylül 1335.

98 *Alemdar*, 1 Eylül 1335.

99 "İngiltere ve Âlem-i İslam", *Ahenk*, 10 Ağustos 1335.

100 "Biraz Nur Biraz Hayat", *Alemdar*, 22 Mayıs 1335.

101 "İngiltere Seni Unutmadık", *Alemdar*, 7 Temmuz 1335.

102 *Alemdar*, 21 Mayıs 1335.

103 "İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin Beyanname ve Programı", *Alemdar*, 28 Mayıs 1335.

104 "İngiltere Himayesi", *Yeni İstanbul*, 21 Mayıs 1335.

Ancak mütareke sonrasında İtilaf Devletleri'nin yaptıkları keyfi uygulamalar, haksız gerekçelere dayalı işgaller basının bir kesiminin gözünden kaçmadı. Milliyetçi basın yapılan uygulamalara karşı çıkıp Wilson İlkeleri'nin Türkiye'de uygulanması gerektiğini ileri sürerek Türk bağımsızlığını savunmuşlardır. Diğer yandan işbirlikçi basın ise meydana gelen gelişmelerin suçunu İttihatçılara yıkmakta ve Türklerin bu durumda üzerlerine düşenin sessizce bu durumu kabullenmek olduğunu ileri sürmekteydiler.

Her iki taraf gazetelerinin birleştikleri nokta ise Türkiye'nin zor bir süreçte bulunduğu ve bu süreci aşmanın tek yolunun da batılı bir devletin yardımını almak olduğuydu. Ancak bu devletin kim olacağı ve yapılması istenilen yardımın kapsamına gelindiğinde farklı düşünceler ileri sürülmekteydi. Bazı gazeteler Türkiye'ye uzak olduğu ve emperyalist istekleri olmadığını ileri sürerek Amerikan yardımını savunmaktaydı. Bir kısım gazeteler ise Amerika'nın ülkemizi tanımadığını, dolayısıyla Türklerin sorunlarını anlamayacağı ve bir çözüm yolu getiremeyeceğini belirterek Türkleri tanıyan bir Avrupa devletinden yardım almanın daha yararlı bir davranış olacağına inanmaktadır ki bu devletin de İngiltere olması sözü edilen gazetelerce hararetle desteklenmektedir.

Paris Barış Konferansı'nda ortaya atılan manda fikrinin Türkiye'de duyulmasıyla birlikte önemli bir basın kesimi bu düşünceyi benimsedi ve büyük bir devletin mandaterliği altında Türkiye'nin varolan ekonomik, sosyal ve siyasi sıkıntılarını kurtulacağı savunulmaya başlandı. Genelde bu sırada basında İngiliz mi yoksa Amerikan mandasının mı? Tercih edileceği soruları gündemi oldukça meşgul etmiştir. Bu tartışmalar 1919 yılının sonuna kadar sürmüştür. Özellikle İzmir'in işgaliyle Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin de Türkiye'den koparılacağına anlaşılması üzerine bazı gazeteler işgallere tepki göstermişler ve büyük bir devletin mandaterliğini kabul etmenin Türkiye'nin parçalanmasını engelleyebilecek tek çözüm yolu olduğunu savunmuşlardır.

Ancak 1919 Ağustos ve Eylül aylarından itibaren Amerikan mandasını savunan basının Türkiye'de oluşturulabilecek Amerika'nın manda yönetiminin sadece Ermenistan adı altında Doğu Anadolu'yu ve Boğazları kapsayacağını ve yine bir parçalanmanın yaşanabileceğini anlamaları üzerine büyük bir çoğunluğu ulusal direnişi ve Türk bağımsızlığını desteklemeye başlamışlardır.

Diğer yandan ulusal direniş karşıtı basın ise bu direnişlerini Milli Mücadele dönemi boyunca sürdürmeye devam ettiler ve Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasıyla çoğunun kapatılması söz konusu oldu.

KAYNAKÇA

I-Gazeteler

Ahenk

Alemdar

Anadolu

Hadisat

Hukuk-u Beşer

Işık

İkdam

İleri

Köylü

Memleket

Minber

Müsavvat

Sabah

Selamet

Serbesti

Söz

Tasvir-İ Evkâr

Vakit

Yeni Gazete

Yenigün

Yeni İstanbul

Zaman

II-Dergiler

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Belleten

Büyük Mecmua

Hayat Tarih Mecmuası

Tarih Konuşuyor

Tarih ve Toplum

III-Kitaplar

AKŞİN, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Ankara, 1998.

ALTUĞ, Yılmaz, *Türk Devrim Tarihi Dersleri (1919-1938)*, İstanbul, 1973.

ARIKAN, Zeki, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)*, Ankara, 1989.

ATAY, Falih Rıfıkı, *Çankaya*, İstanbul, 1980.

AVCIOĞLU, Doğan, *Milli Kurtuluş Tarihi*, I.Kitap, İstanbul, 1975.

AYBARS, Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C.I, İzmir, 1997.

COŞAR, Ömer Sami, *Milli Mücadele Basını*, İstanbul, 1964.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, *Milli Mücadele Başlarken*, I.Kitap, Ankara, 1959.

IRMAK, Sadi, *Atatürk Devrimleri Tarihi*, İstanbul, 1973.

İÇEL, Kayıhan, *Kitle Haberleşme Hukuku*, İstanbul, 1998.

JELTYAKOV, A.D., *Türkiye'nin Sosyo-Politik ve Kültürel Hayatında Basın: 1729-1908 Yılları*, İstanbul, 1979.

KARAL, Enver Ziya, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.IX, Ankara, 1996.

LORD Kinross, *Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, İstanbul, 1994.

MORALI, Nail, *Mütareke'de İzmir Olayları*, Ankara, 1973.

ORAL, Fuat Süreyya, *Türk Basın Tarihi (1728-1922, 1831-1922)*, I.Kitap, Ankara, 1968.

ÖZTOPRAK, İzzet, *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, Ankara, 1989.

SEZER, Duygu, *Kamuoyu ve Dış Politika*, Ankara, 1972.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C.II, İstanbul, 1999.

TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, C.I, Ankara, 1991.

IV-Makaleler

- BAYRAKTAR, Bayram, "Mütareke'de Ses Gazetesi", *Tarih ve Toplum*, C.XVI, S.93 (Eylül 1993).
- BİRİNCİ, Ali, "Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı Destekleyen Matbuat", *Tarih ve Toplum*, C.IV, S.42 (Haziran 1987).
- ÇINAY, Vasıf, "Mütareke'de İstanbul", *Hayat Tarih Mecmuası*, C.I, S.5 (Haziran 1968).
- İSKİT, Server R., "Milli Mücadele'de Anadolu Gazeteleri", *Tarih Konuşuyor*, C.V, S.26 (Mart 1966).
- JAESCHKE, Gotthard, "Mondros'a Giden Yol", *Bellekten*, C.XXVIII, S.109 (1964)
- KABACALI, Aykut, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Sansür", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul, 1985.
- KOLOĞLU, Orhan, "Osmanlı'larda Basın ve Kamuoyu", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul, 1994.
- KUDRET, Cevdet, "Birkaç Örnek ile Mütareke Dönemi Sansürü", *Tarih ve Toplum*, C.IX, S.53 (Mayıs 1988).
- KUTAY, Cemal, "Birinci Dünya Savaşı'ndan Çıkışımızın Hatıraları", *Tarih Konuşuyor*, C.VII, S.45 (Ekim 1967).
- ÖZKAYA, Yücel, "Milli Mücadele Başlangıcında Basın ve Mustafa Kemal Paşa'nın Basınla İlişkileri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.I, S.3 (Temmuz 1985).
- ÖZKORKUT, Nevin Ünal, "Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti'ndeki Görünümü", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.51, S.3, Ankara, 2002.
- SOMAR, Ziya, "Manda ve Meşhur Mandacılar", *Tarih Konuşuyor*, C.III, S.14 (Mart 1965)
- TEVETOĞLU, Fethi, "Atatürk'le Okyar'ın Çıkardıkları Gazete: Minber", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.V, S.13 (Kasım 1988).